

Ἡ πρόκληση τοῦ μεταμοντέρνου λόγου καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση στὴν Ἑλλάδα

Εὐστράτιος Ψάλτου

Σύμβουλος ΙΕΠ

epsaltou@iep.edu.gr

Ἀπὸ συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση εἶναι ἐνταγμένη στὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα τοῦ δημόσιου σχολείου. Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα ἔχουν ὑπάρξει πολλές φορές ἀλλαγές καὶ στὸ περιεχόμενο καὶ στὸ ὕφος της. Οἱ ἀλλαγές αὐτές μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν, μόνο ἂν κάθε φορά ἐνταχθοῦν μέσα στὸ ἱστορικὸ καὶ πολιτισμικὸ συμφραζόμενο (context), στὸ ὁποῖο ἔχουν συμβεῖ. Ἔτσι, ἡ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τελευταίων ἐτῶν ἐπιχειρούμενη μεταρρύθμιση, καὶ ἡ σχετικὴ μὲ αὐτὴ συζήτηση, δὲν μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν πλήρως, ἂν δὲν τοποθετηθοῦν μέσα στὸ πολιτισμικὸ συμφραζόμενο τῆς παρούσας ἱστορικῆς συγκυρίας.

Ὁ κύριος στόχος αὐτοῦ τοῦ κειμένου εἶναι νὰ κάνει ὁρατὸ αὐτὸ τὸ πολιτισμικὸ συμφραζόμενο καὶ ταυτόχρονα ν' ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα πῶς μέσα σὲ αὐτὸ τὸ συμφραζόμενο μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση. Προκειμένου νὰ δηλωθεῖ τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ αὐτοῦ τοῦ πολιτισμικοῦ συμφραζομένου χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *μεταμοντέρνος λόγος* (postmodern discourse). Πῶς μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ ὁ μεταμοντέρνος λόγος; Πῶς διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὸν μοντέρνο ἢ ἄλλωὺς νεοτερικὸ λόγους; Τί σχέση ἔχουν οἱ λόγοι αὐτοὶ μὲ τὴ Θεολογία καὶ τὴ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση;

Ἀποτελεῖ γιὰ μένα ἰδιαίτερη τιμὴ τὸ γεγονὸς ὅτι μοῦ δίνεται ἡ δυνατότητα αὐτῆς τῆς ἀνάλυσης μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Θεολόγων Ἑκπαιδευτικῶν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτό θέλω ἐγκάρδια νὰ εὐχαριστήσω γιὰ τὴν πρόσκληση τὴν Ὁργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ.

Προκειμένου νὰ ξετυλίξω τὸ νήμα αὐτῆς τῆς ἀνάλυσης, ξεκινῶ ἐπισημαίνοντας ὅτι μὲ τὴν ἱδρυση τῶν πρώτων πανεπιστημίων στὶς χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὸν 12^ο μ.Χ. αἰῶνα καὶ ὕστερα, κανένας γνωστικὸς κλάδος δὲν μπορούσε νὰ νομιμοποιήσῃ τὴ θέση του, ἂν δὲν ἀνταποκρινόταν στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ *Λόγου*, τῆς λεγομένης *Ratio*. Ἡ κυριαρχία αὐτῆς τοῦ *Λόγου* συνεχίστηκε καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ὑπολοίπων αἰώνων καὶ ἔφθασε στὸ ἀποκορύφωμά της μὲ τοὺς στοχαστὲς τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ μὲ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ ἀπὸ αὐτοὺς τὸν Georg Hegel (Στουτγκάρδη 1770 - Βερολίνο 1831). Στὴ σκέψη τοῦ Hegel ἡ παγκόσμια ἱστορία δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ μία ἐξέλιξη, ἡ ὁποία, περνώντας ἀπὸ διάφορα στάδια, φθάνει στὴν κορυφὴ τῆς κλίμακας μὲ τὴν ἀναγνώριση τοῦ *Λόγου* καὶ τὴν ὑποταγὴν σὲ αὐτὸν ὡς πραγμάτωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος (Hegel, 1807).

Ὡστόσο, ὅσο παλιὰ εἶναι ἡ κυριαρχία τοῦ *Λόγου*, ἄλλο τόσο παλιὰ εἶναι καὶ ἡ ἀμφισβήτησή της. Ὅταν στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1770, κι ἐνῶ ὁ *ρασιοναλισμός* βρισκόταν στὸ ἀποκορύφωμά του, ὁ Γερμανὸς Johann Herder ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, ἐξέφρασε τὴν ἀδυναμία του νὰ ἔρθῃ σὲ ἐπαφὴ μὲ ὁποιοδήποτε ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ, καθὼς τοῦ φαίνονταν ὅλοι ψεύτικοι, ἀφυδατωμένοι καὶ ἄψυχοι, ἀνίκανοι νὰ κατανοήσουν τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τοῦ ἀνθρώπου (Herder, 1793). Τόσο ὁ Herder ὅσο καὶ οἱ ὑπόλοιποι μεγάλοι ἐκφραστές

του *ρομαντισμού* αντιμετώπιζαν τον Λόγο ως μία αναφορά, ή οποία δεν έχει βοηθήσει τον άνθρωπο ν' απελευθερωθεί, αλλά έχει γίνει ένα σιδερένιο κλουβί, τὸ ὁποῖο τὸν κρατᾶ αἰχμάλωτο.

Ὡστόσο, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρχαν αὐτὲς οἱ ἀμφισβητήσεις, τὸ παράδειγμα τοῦ *ρασιοναλισμοῦ* (*μοντερνισμοῦ*) ἦταν τὸ κυρίαρχο ἐπιστημολογικὸ μέχρι καὶ τὰ μέσα τοῦ 20^{ου} αἰώνα. Χρησιμοποιῶ τὸν ὄρο *παράδειγμα*, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Thomas Kuhn ἐννοεῖ τὴν κυρίαρχη ὀπτική γωνία, ἡ ὁποία ὑπαγορεύει στὶς ἐπιμέρους ἐπιστῆμες κάθε φόρα τοὺς ὅρους συγκρότησης καὶ νομιμοποίησής τους (Kuhn, 1962). Ὡστόσο, ὁ Thomas Kuhn μιλάει καὶ γιὰ καταστάσεις κρίσης, δηλαδὴ καταστάσεις στὶς ὁποῖες ἡ κυρίαρχη ὀπτική γωνία χάνει τὴν ἰσχὺ της καὶ τὴ θέση της σταδιακὰ καταλαμβάνει μία ἄλλη ὀπτική γωνία, ποὺ ὑπαγορεύει πιά ἐκείνη τοὺς ὅρους συγκρότησης καὶ νομιμοποίησης τῶν γνωστικῶν κλάδων.

Μία τέτοια κρίση γνώρισε τὸ παράδειγμα τοῦ *ρασιοναλισμοῦ* σταδιακὰ ἐντὸς τοῦ 20^{ου} αἰώνα, χάνοντας σταδιακὰ στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια τὴν κυριαρχία του καὶ δίνοντας τὴ θέση του σὲ μία ἄλλη ὀπτική γωνία, ἡ ὁποία σηματοδοτεῖται τὸ 1979 ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου τοῦ Jean-François Lyotard μὲ τὸν τίτλο *Ἡ μεταμοντέρνα κατάσταση* (Lyotard, 1979). Ποιὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ τοῦ νέου *παραδείγματος*; Στὸ μεταμοντέρνο παράδειγμα παύει νὰ ὑπάρχει ἡ ἀντίληψη τῆς ἐξέλιξης καὶ τὴ θέση της καταλαμβάνει ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ διάφοροι πολιτισμοὶ καὶ οἱ διάφορες παραδόσεις δὲν μποροῦν νὰ τοποθετηθοῦν πάνω σὲ μία ἐξελικτικὴ κλίμακα, ἀλλὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν γλωσσικὰ παιχνίδια μέσα σὲ μία πολλαπλότητα γλωσσικῶν παιχνιδιῶν. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ κατανόηση τῆς ἀλήθειας χάνει τὸν καθολικὸ της χαρακτήρα καὶ γίνεται ἡ ἀλήθεια τοῦ καθενός, ἡ ὁποία καλεῖται ἀπλῶς νὰ σεβαστεῖ τὴν ἀλήθεια τοῦ ἄλλου.

Ὅταν χρησιμοποιοῦμε τοὺς ὅρους *μοντέρνος* ἢ *μεταμοντέρνος* εἶναι φανερό ὅτι δὲν μιλάμε οὔτε γιὰ μιὰ ἐποχὴ οὔτε γιὰ μιὰ κοινωνικὴ πραγματικότητα. Οἱ ἐποχές καὶ οἱ κοινωνικὲς πραγματικότητες συντίθεται κάθε φορὰ ἀπὸ μιὰ πολλαπλότητα πολιτισμικῶν ἀντιλήψεων. Ὅταν μιλάμε γιὰ *μοντέρνο* ἢ *μεταμοντέρνο* λόγο μιλάμε γιὰ τὴν ἐπιστημολογικὴ ὀπτική γωνία, μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία γίνεται κάθε φορὰ κατανοητὴ αὕτὴ ἡ πολλαπλότητα.

Ὡστόσο, ἡ ὑπαρξὴ αὐτῆς τῆς ὀπτικῆς γωνίας ἐπηρεάζει τὰ πολιτισμικὰ πράγματα καὶ τὸ ζήτημα εἶναι νὰ δοῦμε μὲ ποῖο τρόπο κάθε φορὰ. Μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ παρόντος κειμένου ἐστιάζω τὸ ἐνδιαφέρον μου στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ κυρίαρχα παραδείγματα τοῦ *μοντερνισμοῦ* καὶ τοῦ *μεταμοντερνισμοῦ* ἔχουν ἐπηρεάσει τὰ πράγματα τῆς Θεολογίας καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης.

Ἦδη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἱδρύσεως τῶν πρώτων πανεπιστημίων, καὶ τῶν θεολογικῶν σχολῶν σὲ αὐτά, στὶς χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὸν 12^ο μ.Χ. αἰώνα καὶ ὕστερα, ἡ θεολογία αἰσθανόταν ὅτι, προκειμένου νὰ ἔχει θέση σὲ αὐτά, ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς *ρασιοναλιστικὲς* ἀπαιτήσεις. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ διατύπωση τοῦ Petrus Abaelardus, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ φημισμένους θεολόγους αὐτῶν τῶν σχολῶν τὸν 12^ο μ.Χ. αἰώνα, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «*nihil credendum, nisi prius intellectum*», δηλαδὴ καμιά θεολογικὴ ἀλήθεια δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πιστευτὴ, ἂν δὲν εἶναι λογικὴ (Marenbon, 1997). Ἡ ὀπτικὴ γωνία τοῦ *ρασιοναλιστικοῦ* ἐπιστημολογικοῦ παραδείγματος ἀνάγκασε σὲ πολλὲς περιπτώσεις τὴ Θεολογία νὰ εἶναι ἓνας ἀγῶνας τεκμηρίωσης καὶ νομιμοποίησης τῶν ἀληθειῶν της μὲ *ρασιοναλιστικὰ* μέσα. Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα πρὸς αὕτὴ τὴν

κατεύθυνση είναι οι περίφημες αποδείξεις της ύπαρξης του Θεού. Βεβαίως, υπάρχουν και μορφές θεολογικής έκφρασης με ρομαντική προέλευση, οι οποίες επιχείρησαν να διασώσουν την αλήθεια της πίστης όχι απλώς χωρίς να την τεκμηριώσουν στον Λόγο, αλλά και ως έντονη κριτική σέ αυτόν, καθώς τον αντιμετώπισαν ως παράγοντα αλλοτρίωσης.

Αν ανατρέξουμε στα θεολογικά πράγματα της νεότερης Ελλάδας, θα βρούμε αρκετές περιπτώσεις τόσο της μιᾶς όσο και της ἄλλης μορφῆς. Για παράδειγμα, περίπτωση τεκμηρίωσης των θεολογικῶν ἀληθειῶν με ρασιοναλιστικά μέσα ἀποτελοῦν μιὰ σειρά ἀπὸ βιβλία με ἀπολογητικό χαρακτήρα, τὰ ὁποῖα ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὴν Ὁργάνωση Θεολόγων «Ζωή» τὴν περίοδο τῶν δεαετιῶν τοῦ '50 καὶ τοῦ '60. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, περιπτώσεις ὅπου με ρομαντικὸ τρόπο ἡ ἀλήθεια τῆς πίστης ἀντιπαράτίθεται στὴν ἀλλοτρίωση τοῦ Λόγου ἀποτελοῦν, γιὰ παράδειγμα, τὰ βιβλία τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη ἢ τὰ βιβλία τῶν βασικῶν ἐκφραστῶν τῆς λεγόμενης Νεορθοδοξίας, ὅπως εἶναι ὁ Χρῆστος Γιανναράς.

Ἐχοντας δεῖ συνοπτικὰ τὸ ρασιοναλιστικὸ παράδειγμα καὶ τὴ θεολογικὴ ἀντίδραση σέ αὐτὸ, μπορούμε νὰ περάσουμε στὸ μεταμοντέρνο παράδειγμα. Ὁ σχετικισμὸς στὸν ὁποῖο αὐτὸ καλεῖ τὴν Θεολογία δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτός, καθὼς δὲν κατορθώνει νὰ δεῖ ἓνα ὑπαρξιακὸ δεδομένο, τὸ ὁποῖο διαπερνᾷ τὴν πολιτισμικὴ ποικιλομορφία καὶ ὡς πρὸς τὸ ὁποῖο μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι κρίνεται κάθε πολιτισμικὴ ἐτερότητα. Ποιὸ εἶναι αὐτό; Ἡ συγκρότηση τοῦ ἀνθρώπινου ἐαυτοῦ εἶναι συνυφασμένη με μιὰ φαντασίωση, γιὰ τὴν ὁποία στὴ γλῶσσα τῆς λακανικῆς ψυχανάλυσης χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *θεμελιώδης φαντασίωση*. Ἡ θεμελιώδης φαντασίωση εἶναι ἡ ναρκισσιστικὴ φαντασίωση παντοδυναμίας, τὴν ὁποία ἀπολαμβάνει τὸ ἀνθρώπινο ὑποκείμενο σὲ σχέση με τὸ πρωταρχικὸ σημαῖνον τοῦ Ἄλλου, τὸ ὁποῖο εἶναι συνήθως τὸ σημαῖνον τῆς Μητέρας.

Ὡστόσο, ὁ Lacan δὲν ἀναφέρεται μόνο στὴν θεμελιώδη φαντασίωση, ἀλλὰ καὶ στὴ δυνατότητα διέλευσής της («*Latraverséedufantasme*»). Ἡ διέλευση τῆς ναρκισσιστικῆς φαντασίωσης, ὅπως λέει ὁ Lacan, γίνεται ὁ τόπος «ὅπου μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ σχέση βιώσιμη, μελίχια» (Lacan 1982: 348). Με αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ λακανικὴ θεωρία καθιστᾷ δυνατό ἓναν διάλογο τόσο με τὸν ἐαυτό μας ὅσο καὶ με τὴν κάθε πολιτισμικὴ ἐτερότητα, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐρωτήματος κατὰ πόσο αὐτὰ βρίσκονται στὴν ὑπηρεσία τῆς θεμελιώδους φαντασίωσης ἢ στὴν ὑπηρεσία τῆς διέλευσής της.

Ἡ οὐσία τῆς Θεολογίας, πέρα ἀπὸ τὴν κάθε πολιτισμικὴ ποικιλομορφία, συνίσταται στὴν κατανόηση αὐτοῦ τοῦ ὑπαρξιακοῦ διακυβεύματος καὶ στὸν ἀγῶνα τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὴ σκιά τῆς θεμελιώδους φαντασίωσης. Ἡ ἔσχατη πρόκληση στὴν ὁποία ὀφείλει ν' ἀνταποκριθεῖ ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή ἀπέναντι στὸ κυρίαρχο σήμερα μεταμοντέρνο παράδειγμα δὲν εἶναι νὰ παραδοθεῖ στὸν σχετικισμό του, ἀλλὰ ν' ἀναδείξει τὸ αἶτημα τοῦ διαλόγου τόσο με τὸν ἐαυτό μας ὅσο καὶ με τοὺς ἄλλους ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ θεμελιώδους διακυβεύματος τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης.

Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα θὰ ἐπιχειρήσω τὴ διατύπωση τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν, στὰ ὁποῖα ὀφείλει ν' ἀνταποκριθεῖ ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή τόσο ὡς πρὸς τὴ μέθοδο ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό της.

Ὡς πρὸς τὴ μέθοδο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλειφθεῖ τὸ μοντέλο τοῦ ἀπὸ καθέδρας δασκάλου. Ὁ δάσκαλος καλεῖται νὰ λειτουργήσῃ περισσότερο ὡς συντονιστὴς ἢ διάκονος δραστηριοτήτων μέσα στὴ διαδικασία τῆς διερευνητικῆς

μεθόδου, παρὰ ὡς *ex cathedra* αὐθεντία. Ἡ ἐπιτυχὴς συμμετοχὴ τόσο τοῦ δασκάλου ὅσο καὶ τῶν μαθητῶν σὲ τέτοιου εἶδους δραστηριότητες ἀποτελεῖ τὸν δείκτη τῆς ἐξοικειώσεώς τους μὲ πρακτικὲς, οἱ ὁποῖες ἐπιχειροῦν ν' ἀφήσουν πίσω τους τὸν κάθε εἶδος ναρκισσισμό, προχωρώντας πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ψυχικῆς τους διάνοιξης.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο ἀδιαμφισβήτητα τίθεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνάδειξης τοῦ πυρήνα τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας μὲ τὸ νόημα τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς θεμελιώδους φαντασίωσης. Ὡστόσο, ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν πυρήνα τίθεται τὸ ζήτημα τῆς κριτικῆς τόσο τῶν ζητημάτων τῆς πορείας τοῦ χριστιανισμοῦ ὅσο καὶ τῶν ζητημάτων ἀπὸ τὴν πορεία ἄλλων θρησκευτικῶν παραδόσεων ἢ ἀντιλήψεων. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση τὸ Τμῆμα Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης σὲ ὑπόμνημά του τὸ 2016 σχετικὰ μὲ τὴ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση σημειώνει ὅτι αὐτὴ, ἔχοντας «ὡς κέντρο τὴ σπουδὴ τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης», πρέπει «[νὰ] προσεγγίζει ἄλλες χριστιανικὲς παραδόσεις, θρησκείες καὶ φιλοσοφικὲς ἀντιλήψεις καί, ὑπερβαίνοντας τὴ μονοφωνία, [νὰ] ἐνθαρρύνει τὸν πνευματικὸ προβληματισμό, τὸν διάλογο καὶ τὴν κριτικὴ σκέψη, [νὰ] ἐπιδιώκει νὰ ἀναδείξει τὸν διαπολιτισμικὸ χαρακτήρα τῶν θρησκειῶν, [νὰ] καλλιεργεῖ τὴν κοινωνικὴ εὐαισθησία τῶν μαθητῶν».

Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση μπορεῖ νὰ κάνει ἓνα βῆμα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση προκαλεῖ μέσα στὴν παρούσα συγκυρία τὶς ἀντιδράσεις διαφόρων φονταμενταλιστικῶν, θρησκευτικῶν κύκλων, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἀναφορὰ σὲ στοιχεῖα ἄλλων θρησκευτικῶν παραδόσεων καὶ διαφορετικῶν προσεγγίσεων τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου ἀποτελεῖ ἀλλοίωση τῆς πίστεως. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ περιεχόμενο τῆς νέας θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης δὲν ἀποτελεῖται ἀποκλειστικὰ καὶ ἀμιγῶς ἀπὸ στοιχεῖα τῆς ὁρθόδοξης, χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀποτελεῖ γι' αὐτοὺς ἀπόδειξη μετατροπῆς τοῦ μαθήματος σ' ἓνα σχετικιστικὸ μάθημα «γνώσεως τῶν θρησκειῶν», τὸ ὁποῖο συνηθίζουν νὰ τὸ λένε *θρησκειολογία*. Νομίζουν ὅτι ἡ ἀναφορὰ καὶ μόνο στὴν πολλαπλότητα τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων συνιστᾷ τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς θρησκειολογίας. Μὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ παίρνουν τὸ νέο ὑλικὸ τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν καὶ μὲ ποσοστὰ μετρᾶνε πόσο ὁρθόδοξο καὶ πόσο θρησκειολογικὸ εἶναι. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐσφαλμένη, ἀλλὰ ἀγγίζει καὶ τὰ ὅρια τῆς φαιδρότητας.

Ἀπέναντι σὲ αὐτοὺς τοὺς φονταμενταλιστικούς ἰσχυρισμοὺς θέλω νὰ ὑποστηρίξω ὅτι ἡ θρησκειολογία εἶναι ἓνας διακριτὸς ἐπιστημονικὸς κλάδος μὲ πολλοὺς ἐπιμέρους τομεῖς: ἱστορία θρησκειῶν, κοινωνιολογία τῆς θρησκείας, ψυχολογία τῆς θρησκείας, φιλοσοφία τῆς θρησκείας. Τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς θρησκειολογίας καὶ ὅλων αὐτῶν τῶν ἐπιμέρους κλάδων τῆς δὲν εἶναι ἡ ἀναφορὰ στὴν πολλαπλότητα τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων, ἀλλὰ ἡ ἀναγωγή τους σ' ἓνα πλαίσιο ἐρμηνείας, οἱ ὅροι τοῦ ὁποῖου διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τοὺς ὅρους τῶν ἰδίων τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων. Στὴν περίπτωσή τῆς νέας θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης δὲν ἔχουμε κάτι τέτοιο, καθὼς οἱ ὅροι μὲ βάση τοὺς ὁποῖους γίνεται ἡ προσέγγισή τῆς πολλαπλότητας τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων καθορίζονται ἀπὸ τὸν πυρήνα τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας. Εὐτυχῶς, τόσο οἱ Θεολογικὲς Σχολὲς ὅσο κι ἓνα σημαντικὸ μέρος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προσπαθεῖ νὰ λάβει ἀποστάσεις ἀπὸ τὶς φονταμενταλιστικὲς προσεγγίσεις. Τὸ ἴδιο γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ τὶς τοποθετήσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἡ εὐαγγελικὴ ἀλήθεια δὲν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κατέχεται, προκειμένου νὰ συντηρεῖ ψυχικὰ συμπλέγματα καὶ νὰ προσφέρει ἀπόλαυση σὲ ναρκισσιστικὲς φαντασιώσεις, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς διακατέχει στὴν πορεία τῆς ψυχικῆς μας διάνοιξης. Ἀσφαλῶς, τὸ ἐγχεῖρημα τῆς μεταρρύθμισης τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης γεννᾷ ἀρκετὲς ἀπορίες, οἱ ὁποῖες, στὸν βαθμὸ ποὺ εἶναι δημιουργικὲς, εἶναι εὐπρόσδεκτες. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο δὲν βοηθάει εἶναι νὰ ἀφήνονται οἱ ἀπορίες αὐτὲς νὰ μετατρέπονται σὲ ἀγκάθια, τὰ ὁποῖα ἐγκλωβίζουν τοὺς φορεῖς τους στὸ σύνδρομο τοῦ σκαντζόχοιρου. Στὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ὑπάρχει ἡ ἀφήγηση τῆς πορείας πρὸς Ἑμμαοὺς (Λουκ. 24, 13-35): ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίζεται στοὺς μαθητὲς τους καὶ περπατᾷ μαζί τους, ἐκεῖνοι δὲν τὸν ἀναγνωρίζουν, καθὼς ὅπως λένε ἀργότερα οἱ ἴδιοι, «οὐχὶ ἡ καρδιά ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ» (Λουκ. 24, 32). Ἡ πορεία πρὸς Ἑμμαοὺς δὲν ὑπάρχει γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ παραμένουν ταραγμένοι καὶ ἐγκλωβισμένοι μέσα στὰ συμπλέγματά τους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἡ φλόγα τῆς καρδιάς καίει τὰ ἀγκάθια τους.

Βιβλιογραφικὲς ἀναφορές

- Hegel, G. (1807). *Φαινομενολογία τοῦ Νοῦ*, ἑλληνικὴ μετάφραση Γιώργος Φαράκλας. Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας, 2007.
- Herder, J. (1793). *Briefe zu Beförderung der Humanität*, Bd. 1. Riga.
- Kuhn, T. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lacan, J. (1973). *Οἱ τέσσερις θεμελιακὲς ἔννοιες τῆς ψυχανάλυσης, Τὸ Σεμινάριο XI*, ἑλληνικὴ μετάφραση Ἀνδρομάχη Σκαρπαλέζου. Ἀθήνα: Κέδρος, 1982.
- Lyotar, J. F. (1979). *La Condition postmoderne: Rapport sur le savoir*. Paris: Éditions de Minuit.
- Marenbon, J. (1997). *The Philosophy of Peter Abelard*. Cambridge: Cambridge University Press.